

ІНОЗЕМНА МОВА ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

*Наталія Захарчук, доцент Національного авіаційного університету,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України*

У статті досліджено роль та встановлено значення гуманітарних дисциплін, а саме курсу «Іноземна мова» у процесі професійної підготовки спеціалістів екологічного профілю. Водночас, проаналізовано шляхи впливу зазначеної дисципліни на формування професійної готовності студентів-екологів.

Ключові слова: *екологічна освіта, концепція екологічної освіти в Україні, іноземна мова, гуманітарні дисципліни, професійна підготовка.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу все актуальніше постає не стільки професійна підготовка як така, скільки професійна підготовка спеціалістів екологічної сфери – задля подолання наслідків цього прогресу, зокрема негативних впливів на навколишнє середовище. Наразі екологічна освіта є важливим чинником формування особистості, її ціннісного ставлення і визначення пріоритетів власної життєдіяльності. Саме тому перед освітянами постають якісно нові завдання – виховання фахівців широкого профілю, спроможних вирішувати економічні й екологічні завдання, здатних бути психологічно готовими до природоохорони і раціонального природокористування у своїй професійній діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема екологічної освіти студентів розкривається в працях В.В. Авдєєвої, Л.І. Білик, Н.М. Буринської, В.С. Крисаченка, М.Л. Курка та ін. Формування екологічної свідомості досліджують М.М. Кисельов, Б.Т. Ліхачов, О.В. Плахотник та ін. Проблеми екологічної підготовки аналізують Б.Г. Йоганзен, І.Д. Зверєв, Г.С. Тарасенко та

ін. Дослідження проводяться й у сфері формування іншомовної компетентності та особливостей комунікації фахівців-екологів (Е.В. Бібікова, І.О. Розмариця та ін.). Утім, у науковій літературі недостатньо приділено уваги ролі саме гуманітарних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх екологів.

Отже, **мета статті** полягає у дослідженні ролі та встановленні значення гуманітарних дисциплін, а саме курсу «Іноземна мова» у процесі професійної підготовки спеціалістів екологічного профілю. Ґрунтовного аналізу потребують також шляхи впливу зазначеної дисципліни на формування професійної готовності студентів-екологів.

Виклад основного матеріалу. Нині в Україні система екологічної освіти визначається та регулюється відповідною нормативно-правовою базою, головним документом якої з певністю можемо назвати Концепцію екологічної освіти, прийняту рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 20.12.2001 [2]. Концепція складена з урахуванням стану і перспектив розвитку суспільного знання, спрямована на перебудову змісту освіти й виховання відповідно до вимог часу та основних положень Національної доктрини розвитку освіти у ХХІ столітті і базується на сформульованій у Посланні Президента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у ХХІ століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр.» стратегії сталого розвитку України.

Однією з характерних рис сучасної професійної освіти, в тому числі й екологічної, є гуманізація та гуманітаризація, формування загальнолюдських, моральних і національних цінностей у майбутніх фахівців. Оскільки засобом формування професійної компетентності студентів може виступати будь-яка навчальна дисципліна, то важливо вивчити й вплив блоку гуманітарних дисциплін на процес професійної підготовки екологів.

Дослідивши навчальні плани, укладені на базі освітньо-професійної програми підготовки студентів за напрямом 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування», можна зробити висновок, що циклу гуманітарних і соціально-економічних дисциплін

відведено значну частину навчального плану (наприклад, у Національному авіаційному університеті – 1620 год, у Сумському державному університеті – 1440 год, у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут» – 1044 год).

Загалом перелік гуманітарних дисциплін у різних університетах лишається незмінним. Так, у Національному авіаційному університеті студенти означених спеціальностей вивчають «Ділову українську мову», «Філософію», «Соціологію», «Основи психології та педагогіки», «Українську та зарубіжну культуру», «Іноземну мову» та ін. Ці предмети ми розглядаємо як певну моделювальну систему, яку можна використовувати не лише для формування комунікативної, міжкультурної, інших компетентностей, а й професійної. Гуманітарні предмети дають змогу студентам не тільки зрозуміти загальні закономірності функціонування культури, її значення в суспільному розвитку індивіда, але й допомагають засвоїти найвидатніші досягнення світового мистецтва, специфіку та неповторність як української, так й інших культур, водночас, можуть виконувати роль засобу професійної підготовки спеціалістів.

У нашому дослідженні ми серед переліку предметів гуманітарного циклу зосередили увагу на дисципліні «Іноземна мова», зважаючи на специфіку професійної діяльності студентів та сучасні глобальні інтегративні процеси. Позитивним є і той факт, що дедалі частіше викладання цієї дисципліни студентам технічних спеціальностей переходить від загального та комплексного до конкретного і основного. Якщо, наприклад, на першому курсі в Національному авіаційному університеті студенти-екологи вивчають курс «Іноземна мова», то в навчальних планах студентів наступних курсів з'являється дисципліна «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)». Розглядаючи цю дисципліну як засіб підготовки майбутніх екологів до професійної діяльності, ми пропонуємо зосередити увагу на трьох основних напрямках її педагогічного впливу: формування позитивної професійної мотивації і професійної міжкультурної компетенції та інтегративний підхід до її викладання.

Серед чинників формування мотиваційної сфери майбутніх спеціалістів-екологів визначальний вплив мають професійно-орієнтоване навчання (Н.М. Бібік, А.В. Кручек, О.О. Рембач, Л.О. Сікорська, О.В. Уваркіна та ін.), а також творча діяльність студентів (О.І. Клепиков, І.Т. Кучерявий, Л.О. Савенкова та ін.).

Мотив – це своєрідний пусковий механізм, індивідуальна потреба в будь-якій діяльності. Він є спонукальним елементом, основою її виникнення. Діяльність, у свою чергу, цілком залежить від мотивів і міри їх усвідомлення, так само як і від ставлення (рефлексивність) особистості до неї. Це стосується й підготовки до професійної діяльності. На думку О.М. Леонтьєва, в основі діяльності лежить особистісна значущість людини, яка коригує її свідомість. Відповідно, не відбуватиметься усвідомлення знань, а навчальна діяльність не матиме бажаного результату, якщо особистісна значущість буде відсутня, а дії та операції не спонукатимуться мотивом або потребою [3]. Мотиваційне забезпечення вивчення іноземної мови потребує від педагога створення позитивного ставлення студентів до процесу навчання, що легко забезпечити, включивши до змісту дисципліни професійно-орієнтовані теми, а саме: екологія та екосистеми, біосфера, методи захисту біосфери, населення Землі, природа і суспільство, вплив людської діяльності на довкілля, Україна: проблеми забруднення, шумове забруднення в Україні, екологічні катастрофи тощо.

Отже, викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах має бути організовано на такому рівні, щоб студенти усвідомлювали його важливість та особистісну значущість здобутих знань. Майбутні екологи лише тоді оволодіють достатнім рівнем сформованості міжкультурної комунікації, коли усвідомлять її значущість для їхньої майбутньої професійної діяльності. Це веде не лише до необхідності збагачувати зміст навчання професійно-орієнтованим цікавим матеріалом, але й до формування пізнавального інтересу, сприяння адекватній самооцінці студентами своїх можливостей, прагнення до самовдосконалення, формування відповідального ставлення до професійної діяльності тощо.

Професійну спрямованість навчання ретельно досліджує Л.О. Савенкова. Науковець підкреслює, що «орієнтування у своїй професій» має відбуватись як на рівні знань, так і на рівні емоційно-позитивного досвіду, для цього доцільним буде вирішення таких завдань: орієнтувати майбутніх спеціалістів не тільки на результат, але й на процес діяльності; домагатися того, щоб дії, які виконують студенти, були успішними; досягати оволодіння майбутніми фахівцями елементів творчості як у професійній, так і в комунікативній діяльності [4, с. 46]. Сюди доцільно включити змістове навантаження профільних предметів екологів, а саме: «Екологія людини», «Моделювання і прогнозування стану довкілля», «Ландшафтна екологія» тощо.

Орієнтація студентів-екологів на майбутню професію має носити особистісний характер, щоб готовність до професійної діяльності виступала не тільки як особистісна, але й як професійно-особистісна якість спеціаліста. З огляду на викладене, зазначимо, що «Іноземна мова» має сприяти формуванню професійних навичок і бути запорукою майбутньої успішної професійної діяльності. Серед основних навичок виокремимо: знання мовного етикету, формулювання комунікативних цілей і завдань, аналіз предмета комунікації і конфліктних ситуацій, володіння навичками, прийомами, тактиками, стратегіями ділової комунікації. Як тільки майбутні екологи усвідомлять професійне значення дисципліни, відбудуться позитивні зміни у ставленні до її опанування.

Тобто, розкриття професійної значущості навчальної інформації, її зв'язок з реальним життям стимулюють не лише розвиток навчальної та професійної мотивації студентів, а й інтерес до ділової комунікації у процесі вивчення іноземної мови. Основне мотиваційне навантаження тут виконує прагнення до професійного самовдосконалення. Відповідно інформаційно-бідний матеріал не формує позитивних стійких мотивів навчальної і професійної діяльності.

Визнання такої гуманітарної дисципліни як «Іноземна мова» однією з пріоритетних у навчальних закладах обґрунтовується концепцією європейської

освіти, що базується на ідеї «спільного європейського дому», де саме мову розглядають як провідний інструмент об'єднання. Мультилінгвальність з перспективою оволодіння кожним європейцем трьома і більше мовами виступає основним спрямуванням мовної політики [5].

Оскільки розв'язання екологічних проблем відбувається на певних рівнях: локальному, національному і міжнародному, то майбутній еколог, окрім базової екологічної освіти, повинен володіти добре сформованими міжкультурними комунікативними вміннями – задля успішної співпраці з колегами на інтернаціональному рівні. Цьому сприятиме соціально-позитивна мотивація процесу підготовки до міжкультурної комунікації в рамках професійної діяльності майбутніх екологів.

Студент першого року навчання, опановуючи іноземну мову, не просто засвоює певні слова, словосполучення і конструкції, а й одержує інформацію про історію та культуру різних країн. Водночас, відбувається ідентифікація себе як представника свого народу, усвідомлення існування в різних культурах відмінних рис у системі сприйняття, у системі цінностей, етикетних нормах тощо. Як зазначають учені Є.М. Верещагін і В.Г. Костомаров, студенти, вивчаючи іноземну, зазвичай, прагнуть оволодіти ще одним способом комунікації, проникаючи у нову національну культуру, і «отримують величезне духовне багатство, що зберігається в іноземній мові», а самі носії мови вивчають власну національну культуру через посередництво рідної [1, с. 4].

Вивчення іноземної мови сприяє розвитку в студентів здібностей використовувати її як інструмент спілкування, як засіб міжособистісної взаємодії в багатонаціональному та полікультурному просторі. Кожне слово містить частину культури народу, відображає історичні та соціальні зміни, певні способи мислення. Згідно зі стратегією вивчення іноземних мов в Україні, комунікативна здатність людини ґрунтується на мовній, мовленнєвій, дискурсивній, стратегічній, соціокультурній і соціолінгвістичній компетенціях. Тобто, студенти мають знати не тільки вербальну мову і відповідно її вживати в

конкретних ситуаціях, але й володіти певною картиною світогляду представників країни, мову якої вивчають.

Практичне володіння іноземною, реалізація на письмі комунікативних намірів, установлення ділових контактів, висловлення прохання, згоди, незгоди, відмови, вибачення, подяки; досягнення студентами такого рівня знань, який має забезпечити майбутнім спеціалістам можливість спілкуватися іноземною мовою за тематикою, передбаченою програмою, застосування лексико-граматичного мінімуму, обговорення проблем загальнонаукового і професійно-орієнтованого характеру – це і є спрямованість досліджуваного курсу.

Водночас, для спеціалістів-екологів необхідним є вивчення таких тем: розмова по телефону, ділове листування, переговори, звернення з питань працевлаштування, призначення на посаду, укладання угод і контрактів, наукові конференції, подорожі за кордон, поселення в готель і т.ін., оскільки ці теми відображають особливості професійного спілкування безпосередньо у сфері їхньої діяльності.

У процесі викладання іноземної мови у технічних вищих навчальних закладах педагог орієнтується на інтегративний підхід як засіб формування узагальненої системи знань, умінь і навичок студентів-екологів. Фрагментарність при підготовці до професійної діяльності ускладнює комплексне розуміння студентами навчального процесу, запобігає використанню ними вже здобутих знань і набутих умінь за межами того чи іншого предмета.

Інтеграція навчальних дисциплін у професійній підготовці майбутніх екологів доцільна з огляду на мету і завдання такої підготовки, утім, це дає змогу глибше розкрити і доповнити зміст самих дисциплін, визначити спеціалізацію провідною ідеєю їх викладання. Розв'язання цієї проблеми в контексті професійно-орієнтованого навчання можливе за введення спецкурсів і певних дисциплін (Н.М. Бібік, В.І. Кизенко, Л.А. Липова та ін.). Отже, наголосимо, що інтеграція предметів відіграє значну роль у формуванні професійної готовності майбутніх екологів.

Розглянуті нами напрями використання дисципліни «Іноземна мова» як засобу професійної підготовки майбутніх спеціалістів екологічної сфери можна забезпечити шляхом розробки відповідних завдань, які мають носити комунікативний і професійно спрямований характер і, водночас, потребувати комплексних знань з інших дисциплін. Їх метою є спонукання до комунікативного самовизначення студентів; створення відповідних умов для оволодіння та реалізації навичок міжкультурної комунікації, для використання здобутих знань і набутих умінь на практиці, в нестандартних ситуаціях професійної діяльності, для апробації нових прийомів і методів міжкультурної комунікації. Отже, слід використовувати завдання комунікативного характеру.

Наприклад, можна залучити студентів до рольової дискусії. Перед початком студентів розбиваємо на групи і просимо, працюючи разом над темою «Вплив індустрії на навколишнє середовище», дотримуватися певних правил і знайти рішення проблеми відмінної інтерпретації спільних немовних елементів у світових культурах (наприклад, в англійській, індійській, японській, бразильській, українській тощо). Правила встановлюються такого характеру: кожен бере участь, жоден не домінує; висловлювання мають бути з теми; залучається активне слухання; підтримка одне одного є необхідною умовою.

Студенти по черзі отримують ролі організатора (визначає порядок роботи та стежить за його дотриманням), хронометриста (розподіляє кількість часу), тлумача (відповідає за єдине трактування завдання всім членам групи), реєстратора (робить записи під час групового обговорення, підбиває підсумки роботи), репортера (презентує роботу групи решті студентів). У такий спосіб навчальний процес скеровується на формування в студентів-екологів відповідальності за комунікативних партнерів, осмислення та проектування власних дій, стосунків кооперативного характеру, компромісного підходу до розв'язання професійних проблем; на формування толерантного ставлення й розуміння культурних відмінностей колег-екологів.

Висновки. Отже, гуманізація та гуманітаризація є характерними рисами сучасної професійної освіти, що, в свою чергу, накладає певні зобов'язання на

дисципліни гуманітарного циклу, які викладаються у технічних вищих навчальних закладах – вони все частіше розглядаються як засоби формування професійної компетентності. Вплив курсу «Іноземна мова» у підготовці майбутніх екологів до професійної діяльності є беззаперечним. Ми розглядаємо цю дисципліну переважно як засіб підготовки майбутніх екологів до професійної діяльності через напрями її педагогічного впливу на формування позитивної професійної мотивації і професійної міжкультурної компетенції з урахуванням, звісно, інтегративного підходу до її викладання.

Література

1. Верещагин, Е.М. Язык и культура : Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного : метод. руководство [Текст] / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Рус. яз., 1990. – 247 с.
2. Концепція екологічної освіти України від 20.12.2001 р. [Текст] // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 7.
3. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность [Текст] / А.Н. Леонтьев. – М. : Смысл, Издат. центр «Академия», 2004. – 352 с.
4. Савенкова, Л.О. Комунікативні процеси у навчанні [Текст] // Елементи теорії і практики формування комунікативних умінь : навч. посібник / Л.О. Савенкова. – К. : Вид-во КДЕУ, 1996. – 120 с.
5. Чулкова, Л.О. Комунікативна компетенція – провідна складова професійної підготовки вчителя-європейця, викладача англійської мови [Текст] / Л.О. Чулкова // Педагогіка. – 2004. – № 4. – С. 34–37.

ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК КАК СРЕДСТВО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ЭКОЛОГОВ

Наталия Захарчук, доцент Национального авиационного университета, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник Института педагогики НАПН Украины

В статье исследована роль и установлено значение гуманитарных дисциплин, а именно курса «Иностранный язык» в процессе профессиональной подготовки специалистов экологического профиля. Вместе с тем, проанализированы пути влияния указанной дисциплины на формирование профессиональной готовности студентов-экологов.

***Ключевые слова:** экологическое образование, концепция экологического образования в Украине, иностранный язык, гуманитарные дисциплины, профессиональная подготовка.*

FOREIGN LANGUAGE AS A MEANS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ENVIRONMENTALISTS

Natalia Zakharchuk, Ph. D. (Pedagogic) Assistant professor, National Aviation University, Senior employee of a high-level scientific research, Institute of Pedagogic NAPS of Ukraine

The article examines the role and defines the value of the Humanities, namely a teaching course «Foreign Language» in the professional training of environmental major students. It analyzes the impact of this discipline on the students' readiness to fulfil their professional duties.

***Key words:** environmental education, the concept of environmental education in Ukraine, foreign language, the Humanities, professional training.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Захарчук Наталія Василівна, доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики Національного авіаційного університету, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії дидактики Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

Адреса: м. Київ, пр-т Леся Курбаса, 9-Б, кв. 116, 03194; тел.: роб. (044) 481-37-60; стільниковий (066) 201-68-24; e-mail: natalia_lets_talk@yahoo.com

Адреса для відправки примірника «Молодь і ринок»: Захарчук Наталія Василівна, м. Київ, пр-т Леся Курбаса, 9-Б, кв. 116, 03194.